

Nacionalni monitoring izveštaj MODS-a za 2024. godinu

**#EY
3A TEBE**

„Ova publikacija objavljena je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za sadržinu ove publikacije isključivo je odgovorna Mreža organizacija za decu Srbije - MODS i ta sadržina nužno ne izražava zvanične stavove Evropske unije”.

SADRŽAJ

UVOD	3
1. O MODS-u	3
2. Važnost monitoringa prava deteta i uloga MODS-a u unapređenju zaštite i prava deteta u Srbiji	4
3. Aktivnosti tematskih grupa MODS-a u 2024. godini.....	4
4. Pregled glavnih aktivnosti MODS-a tokom 2024. godine 5	
5. Plan rada Vlade Republike Srbije u 2024. godini.....	6
6. Stanje prava deteta u Srbiji	7
6.1 Zakonodavni i strateški okvir zaštite prava deteta u Srbiji	7
6.2. Marginalizovane grupe dece	10
6.3. Klimatske promene i uticaj na decu	11
6.4. Participacija dece	12
6.5. Nasilje nad decom	14
6.6. Usklađivanje sa EU standardima	15
7. Socijalna i ekonomska prava dece.....	16
7.1. Analiza siromaštva i socijalne isključenosti	16
7.2. Program ekonomskih reformi i uticaj na decu	17
7.3. Preporuke za unapređenje socijalne zaštite	18
7.4. MODS inicijativa Garancije za svako dete	22
8. Zaključak	25
9. Reference	26

UVOD

Monitoring izveštaj za 2024. godinu donosi sveobuhvatan pregled stanja prava deteta u Srbiji, identifikujući ključne izazove i postignuća u oblasti zakonodavstva, socijalne zaštite, obrazovanja i participacije dece. Njegova svrha je da doprinese većoj informisanosti o potrebama dece, podstakne institucionalne i društvene kapacitete za rešavanje tih potreba i ukaže na neophodnost unapređenja implementacije zakona i politika koje osiguravaju njihovu zaštitu. Posebna pažnja posvećena je uključivanju mišljenja dece i mladih u proces donošenja odluka, čime se naglašava važnost participacije kao ključnog elementa za stvaranje inkluzivnog i pravednog društva. Izveštaj takođe sadrži preporuke za unapređenje mera i programa, sa fokusom na ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti za svako dete u Srbiji.

I. O MODS-U

Mreža organizacija za decu Srbije (MODS) okuplja preko 100 organizacija iz Srbije koje se bave zaštitom i promocijom prava deteta i brigom o deci u skladu sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima deteta i od 2011. godine je svakodnevno posvećena ostvarivanju prava i poboljšanju kvaliteta života dece u Srbiji. Organizacije članice MODS-a se zalažu za inkluzivno društvo u kome sva deca imaju pravo na detinjstvo, u kome deca odrastaju zaštićena od zlostavljanja, zanemarivanja, diskriminacije i nasilja i pod jednakim uslovima ostvaruju pristup kvalitetnom obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, socijalnim uslugama i zdravoj životnoj sredini.

MODS je nastao sa idejom da se povežu, umreže i sarađuju organizacije koje rade sa decom i za decu, koje dele iste vrednosti, veruju da deca zaslužuju bolje okruženje i bolje društvo, priznaju i vrednuju participaciju i kao pravo i kao način da se ostvare prava dece. MODS od početka svoj rad temelji na dva stuba – jedan stub se odnosi na podršku samim članicama organizacijama, a drugi je usmeren na promene politika za decu, zakona, strategija, akcionih planova. Ideja je bila da što više organizacija i što više ljudi učestvuje u tim procesima i bude informisano. Danas MODS predstavlja nezavisnu platformu koja omogućava saradnju organizacijama za decu u formulisanju i usaglašavanju zajedničkih stavova i u zajedničkom delovanju ka promenama politika koje su preduslov za ostvarivanje kvalitetnijeg života za svako dete.

2. VAŽNOST MONITORINGA PRAVA DETETA I ULOGA MODS-A U UNAPREĐENJU ZAŠTITE I PRAVA DETETA U SRBIJI

Monitoring ostvarivanja prava deteta je od suštinskog značaja za praćenje implementacije zakona i politika koje utiču na decu, kao i za identifikaciju nedostataka u zaštiti prava deteta. Uloga MODS-a je ključna u ovom procesu, jer kroz prikupljanje podataka, analizu postojećih politika i saradnju sa organizacijama i institucijama, omogućava transparentnost i odgovornost nadležnih organa u ostvarivanju prava deteta.

Kroz monitoring i zagovaranje, MODS osigurava da glas dece bude uvažen i da se potrebe dece i mladih reflektuju u preporukama za unapređenje strategija i zakonodavstva. Pored toga, MODS ima važnu ulogu u edukaciji i informisanju javnosti, kao i u pružanju podrške deci i porodicama, čime aktivno doprinosi stvaranju sigurnijeg i pravednijeg okruženja za svako dete u Srbiji.

3. AKTIVNOSTI TEMATSKIH GRUPA MODS-A U 2024. GODINI

Tokom 2024. godine, MODS je kroz rad 4 tematskih grupa (koje okupljaju tematski srodna udruženja) realizovao značajne aktivnosti u oblastima održivosti, obrazovanja, zaštite dece od nasilja i socijalne zaštite. Fokus je bio na unapređenju prava deteta i rešavanju prioriternih problema na nacionalnom i lokalnom nivou.

- **Održivost (zaštita životne sredine, inovacije i digitalizacija):**

Organizovane su radionice i diskusije koje su omogućile članicama da razmene iskustva i razviju alate za participaciju dece u vezi sa pitanjima koja se odnose na klimatske promene i zaštitu životne sredine. Predstavljen je „Sažetak Programa prilagođavanja izmenjenim klimatskim uslovima 2023–2030“, prilagođen deci, kako bi mladi imali informacije koje će im omogućiti aktivno učešće u procesima na ove teme. Poseban naglasak stavljen je na edukaciju i osnaživanje dece da postanu akteri promena.

- **Zaštita dece od nasilja:**

Rad tematske grupe bio je usmeren na prevenciju nasilja, unapređenje zakonskog okvira i osnaživanje institucija i stručnjaka. Diskutovano je o digitalnom nasilju, nedostatku koordinacije među sektorima i potrebi za jačanjem edukacije stručnjaka. Inicirane su aktivnosti za razvoj preventivnih programa i saradnju sa školama i zajednicama.

- **Obrazovanje, kultura i mediji:**

Akcentat je stavljen na unapređenje kvaliteta obrazovanja i prevenciju vršnjačkog nasilja. Organizovana je radionica o monitoringu politika i predstavljeni predlozi za rešavanje problema nejednakosti u obrazovnom sistemu, posebno u ruralnim sredinama. Naglašena je važnost saradnje između škola i organizacija civilnog društva u pružanju podrške nastavnicima i učenicima.

- **Socijalna zaštita, zdravlje i stanovanje:**

Analizirani su različiti aspekti siromaštva dece kao multidimenzionalnog fenomena i njegov uticaj na decu. Pokrenuta je kampanja „Garancije za svako dete“, sa ciljem obezbeđivanja adekvatnih uslova za stanovanje, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu i zaštitu od nasilja. Predložene su koordinisane akcije na nacionalnom i lokalnom nivou.

4. PREGLED GLAVNIH AKTIVNOSTI MODS-A TOKOM 2024. GODINE

Mreža organizacija za decu Srbije (MODS) tokom 2024. godine intenzivno je radila na identifikaciji i adresiranju ključnih izazova u oblasti prava deteta, unapređenju prava i zaštite dece, fokusirajući se na zagovaranje, usklađivanje zakonodavnog okvira sa međunarodnim standardima, jačanje institucionalnih kapaciteta za zaštitu dece i podsticanje participacije organizacija civilnog društva, dece i mladih.

MODS je tokom godine organizovao više sastanaka tematskih grupa i konsultacija sa članicama, decom i mladima, posvećenih ključnim problemima u društvu. Poseban fokus bio je na pravima deteta, siromaštvu dece, zaštiti dece od nasilja, obrazovanju, uslugama socijalne zaštite i zdravoj životnoj sredini.

Jedan od značajnih događaja 2024. godine bio je potpisivanje Deklaracije o posvećenosti prevenciji i zaštiti dece od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja u turizmu i putovanjima 22. februara. Na inicijativu MODS-a, deklaraciju su potpisali Privredna komora Srbije, YUTA, HORES, Zaštitnik građana uz podršku UNICEF-a u ovom procesu. Deklaracija poziva potpisnike na sprovođenje mera koje osiguravaju nultu toleranciju prema seksualnom zlostavljanju i iskorišćavanju dece kroz usvajanje internih politika, sprovođenje obuka, postavljanje bezbednih mehanizama za prijavu sumnji i saradnju sa nadležnim organima.

5. PLAN RADA VLADE REPUBLIKE SRBIJE U 2024. GODINI

Analiza Plana rada Vlade Republike Srbije za 2024. godinu¹ ukazuje na prioritete koji se odnose na unapređenje socio-ekonomskih prava dece i mladih kroz niz zakonodavnih inicijativa, programa i projekata.

U oblasti obrazovanja, predviđena su značajna ulaganja u digitalizaciju, opremanje laboratorija i unapređenje STEM obrazovanja, uz jačanje inkluzivnog obrazovanja i povećanje obuhvata predškolskim programima, kao i izmene seta zakona iz oblasti obrazovanja.

Zdravstveni sektor obuhvata izgradnju nove Univerzitetske dečije klinike Tiršova 2 i sprovođenje programa za unapređenje oralnog zdravlja i preventivnih zdravstvenih pregleda, sa posebnim fokusom na romsku populaciju i decu sa smetnjama u razvoju.

Socijalna zaštita uključuje dalju primenu socijalne karate kao i pripremu novog Porodičnog zakona kojim se zabranjuje telesno kažnjavanje dece i eliminišu dečji brakovi. Predviđena je i finansijska podrška porodicama za stambeno zbrinjavanje na osnovu rođenja deteta.

U oblasti ljudskih prava u okviru akata koje Vlada predlaže Narodnoj skupštini predviđen je Predlog zakona o ratifikaciji Opcionog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o komunikacijskim procedurama.

¹ Politika Vlade Republike Srbije i socio-ekonomska prava deteta - MODS, 2024.

6. STANJE PRAVA DETETA U SRBIJI

Napredak u oblasti prava deteta ostaje ograničen zbog kašnjenja u usvajanju ključnih zakona i nedostatka koordinisanih strategija. Iako Srbija ima osnovni pravni okvir za zaštitu prava deteta, ključni dokumenti, poput Zakona o pravima deteta i Nacionalne strategije za decu, nisu usvojeni, čime se onemogućava harmonizacija domaćih propisa sa međunarodnim standardima. Porodični zakon i Zakon o socijalnoj zaštiti takođe zahtevaju izmene koje će unaprediti ostvarivanje prava deteta. Nedostatak političke volje dodatno je vidljiv u neuspostavljanju Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije, koje treba da bude jedno od ključnih tela za koordinaciju i praćenje sprovođenja politike Vlade u oblasti prava deteta, što ozbiljno ograničava napore za unapređenje položaja dece.

6.1 Zakonodavni i strateški okvir zaštite prava deteta u Srbiji

Analiza² postojećih zakona i strategija ukazuje na kašnjenja u usvajanju ključnih zakona koji se tiču prava deteta. Srbija ima osnovni pravni okvir za zaštitu prava deteta (preko 100 zakonskih tekstova od značaja za decu), ali ključni zakoni i strategije nedostaju ili stagniraju u procesu usvajanja. Na primer, Zakon o pravima deteta, koji bi omogućio harmonizaciju nacionalnih zakona sa međunarodnim standardima, još uvek nije usvojen. Akcioni plan za sprovođenje Programa Vlade 2023–2026. ne predviđa usvajanje ovog zakona. Takođe, Srbija od 2015. godine nema Nacionalnu strategiju za decu, što dodatno otežava koordinaciju relevantnih institucija i implementaciju politika. MODS je u izveštajima preporučio donošenje sveobuhvatne strategije koja uključuje specifične mere za zaštitu prava marginalizovanih grupa dece. Strateški plan za decu treba da posluži kao okvir državne politike sa jasnim prioritetima i treba da bude izrađen sa pratećim akcionim planom za decu koji će posebnu pažnju posvetiti smanjenju nejednakosti među decom. Strateški plan treba da bude izrađen u širokom konsultativnom procesu u koji će biti uključeni deca, roditelji, udruženja i drugi relevantni akteri.

² Contribution to the Serbia 2024 Annual Report - The progress achieved in the field of child rights and the state of vulnerable children - The Network of Organizations for Children of Serbia (MODS), 2024.

Jedan od najozbiljnijih institucionalnih problema je neuspostavljanje Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije. Iako je Vlada Republike Srbije formirana u maju 2024. godine, još uvek nisu preduzeti koraci ka uspostavljanju Saveta. Ovo dodatno ukazuje na nedostatak političke volje i prioritizacije pitanja prava deteta na državnoj agendi. Neuspostavljanje Saveta ostavlja decu bez ključnog tela koje bi koordiniralo aktivnosti, nadgledalo sprovođenje zakona i strategija i davalo preporuke za unapređenje. Savet bi trebalo da ima jasno definisan mandat, stabilne izvore finansiranja i redovnu saradnju sa nevladinim sektorom, stručnjacima i decom. Njegovo hitno formiranje je ključno za razvoj Nacionalne strategije za decu, koordinaciju zaštite dece od nasilja i podsticanje participacije dece u donošenju odluka.

Još uvek nije došlo do usvajanja izmena Porodičnog zakona. Ministarstvo za brigu o porodici i demografiju je predsedavalo Radnom grupom za izmene i dopune Porodičnog zakona u prošlom mandatu Vlade Republike Srbije. 13. februara 2023. godine, osnovana je Posebna radna grupa za izradu teksta Nacrta zakona o izmenama i dopunama Porodičnog zakona. Radna grupa se nikad nije sastala, ali je od članova grupe zatraženo da dostave komentare putem imejla na Nacrt zakona. Iako je radna verzija zakona izrađena u maju, javna rasprava nije održana bez objašnjenja. Proces je dodatno zaustavljen zbog raspisivanja novih izbora i formiranja Vlade. Izmene Porodičnog zakona su od suštinskog značaja za zaštitu prava deteta. Trenutni zakon sadrži odredbe koje omogućavaju sklapanje brakova dece mlađe od 18 godina uz određene izuzetke, što direktno narušava prava deteta i povećava rizik od nasilja i eksploatacije. Neophodno je u potpunosti zabraniti ovu pojavu u skladu sa međunarodnim standardima i Konvencijom o pravima deteta. Ovo bi predstavljalo značajan korak ka smanjenju ranih i prinudnih brakova, koji su česta pojava, naročito u marginalizovanim zajednicama. Još jedan važan aspekt je nedostatak jasnih odredbi koje zabranjuju fizičko kažnjavanje dece. Trenutni zakon ne prepoznaje ovu praksu kao oblik nasilja, što otežava adekvatnu zaštitu dece od porodičnog nasilja. Neophodno je da izmene Porodičnog zakona jasno zabrane sve oblike fizičkog kažnjavanja i uvedu mere za informisanje i edukaciju o pozitivnim metodama roditeljstva. Pored toga, zakon bi trebalo da obuhvati jačanje porodične medijacije i pružanje podrške porodicama kroz socijalne i edukativne programe kako bi se smanjio rizik od konflikata i nasilja u porodici.

U zakonodavnom smislu država se ne bavi pratećim zakonodavnim aktima koji bi pratili Zakon o socijalnoj zaštiti. Nedostaju podzakonski akti koji u svojoj osnovi prate krovni zakon i koji treba da budu usmereni na podršku porodicama. Porodice sa decom često se suočavaju s preprekama u pristupu socijalnim uslugama, dok sistem finansijske pomoći nije adekvatno prilagođen njihovim potrebama. Neophodni su podzakonski akti

kako bi se osigurala dostupnost i kvalitet usluga, uključujući rano intervenisanje, podršku porodicama u riziku i usluge za decu sa invaliditetom.

Pored toga, veliki izazov je i neimplementacija postojećih strateških dokumenata. Na primer, Strategija za prevenciju i zaštitu dece od nasilja za period 2020–2023 nije sprovedena, niti su formirane radne grupe za njenu implementaciju. Čak i Opšti protokol za zaštitu dece od nasilja, usvojen 2022. godine, nije dosledno primenjen, jer posebni protokoli ministarstava nisu usklađeni sa njim. Izuzetak predstavlja oblast socijalne zaštite jer je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u 2024. godini donelo Posebni protokol za zaštitu dece od nasilja u oblasti socijalne zaštite.

Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima deteta o komunikacionim procedurama, koji je Srbija potpisala, ali još nije ratifikovala, predstavlja jedan od ključnih instrumenata za unapređenje zaštite prava deteta. Ratifikacija ovog protokola omogućila bi deci i njihovim zastupnicima da podnose pritužbe Komitetu za prava deteta Ujedinjenih nacija kada su njihova prava prekršena, a svi domaći pravni lekovi iscrpljeni. Ovaj mehanizam ne samo da bi pružio dodatni nivo zaštite, već bi i podstakao institucije u Srbiji da budu odgovornije u sprovođenju politike koja se tiče prava deteta. Neuspeh da se ratifikuje Opcioni protokol signalizira nedostatak političke volje za prioritizaciju prava deteta. Protokol bi takođe doprineo jačanju kapaciteta pravosudnog sistema u Srbiji da bolje razume i primenjuje međunarodne standarde u oblasti prava deteta. *U okviru Akcionog plana za sprovođenje Programa Vlade 2023–2026³ predviđeno je upućivanje Narodnoj Skupštini Predloga zakona o ratifikaciji Opcionog protokola uz Konvenciju o pravima deteta o komunikacionim procedurama.*

Iz perspektive primene prava deteta kao veliki nedostatak identifikovano je to što u Srbiji nije obavezan proces procene uticaja propisa na prava deteta (Child Rights Impact Assessment - CRIA). Ovaj alat bi omogućio da se svaka nova politika ili zakon ispituju kroz prizmu prava deteta, čime bi se sprečilo donošenje štetnih i neodgovarajućih mera koje pogađaju decu. Primer je Zakon o socijalnim kartama, koji je dodatno otežao pristup socijalnim pravima, posebno ranjivim porodicama, što pokazuje koliko su takve procene potrebne. Postojanje CRIA bi omogućilo transparentniju i odgovorniju izradu zakona koji su u skladu sa međunarodnim standardima.

³ [Akcionni plan za sprovođenje Programa Vlade 2023-2026](#)

6.2. Marginalizovane grupe dece

Deca iz marginalizovanih grupa u Srbiji, uključujući romsku decu, decu sa smetnjama u razvoju i invaliditetom, decu bez roditeljskog staranja i decu u ruralnim područjima, suočavaju se s višestrukim izazovima. Romska deca često nemaju pristup osnovnim uslugama kao što su obrazovanje, zdravstvena zaštita i adekvatno stanovanje. Više od tri četvrtine romske dece živi u neformalnim naseljima bez osnovnih uslova za život⁴. Diskriminacija, siromaštvo i jezičke barijere dodatno otežavaju njihovu socijalnu inkluziju. Programi podrške u okviru obrazovanja često nisu dostupni u praksi.

Deca sa invaliditetom suočavaju se s posebnim izazovima u pogledu pristupa obrazovanju i zdravstvenim uslugama, naročito u ruralnim sredinama. Na globalnom nivou, Srbija je jedna od zemalja sa najmanjim procentom dece u ustanovama (manje od 100 dece na 100.000 dece)⁵. Međutim, deca sa smetnjama u razvoju čine oko 80% dece koja žive u institucijama, gde su često pomešana sa odraslima i gde im pretila doživotna segregacija⁶. Iako zakonodavni okvir prepoznaje inkluzivno obrazovanje, u praksi često nedostaje adekvatna podrška za ovu decu. Nedostaju integrisane socijalne i zdravstvene usluge koje će omogućiti deci sa invaliditetom i njihovim porodicama podršku u zajednici, smanjujući potrebu za institucionalizacijom.

Deca bez roditeljskog staranja suočavaju se s dodatnim izazovima, posebno kada napuštaju sistem alternativne brige. Mnogi nemaju adekvatnu podršku za integraciju u društvo, što ih izlaže riziku od siromaštva, nezaposlenosti i socijalne isključenosti. Potrebni su programi koji obezbeđuju edukaciju, profesionalnu obuku i psiho-socijalnu podršku kako bi se ovim mladima omogućila uspešna tranzicija u samostalan život.

Deca izbeglice, migranti i tražioci azila takođe se suočavaju sa ozbiljnim preprekama, uključujući diskriminaciju, ograničen pristup obrazovanju i zdravstvenim uslugama, kao i nepovoljne uslove smeštaja. Pored osnovne humanitarne pomoći, neophodni su programi koji omogućavaju njihovu integraciju u društvo, uključujući jezičku podršku, psiho-socijalnu pomoć koja uzima u obzir da su deca preživela ozbiljne traume i pristup inkluzivnom obrazovanju. Sistematski pristup ovim grupama zahteva saradnju između državnih institucija, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica kako bi se osiguralo da nijedno dete ne bude zanemareno.

⁴ [Breaking barriers: An analytical report on Roma children and women in Kosovo \(UNSCR 1244\), Montenegro, North Macedonia and Serbia A summary of findings from four MICS surveys in Roma settlements](#) - UNICEF, 2024.

⁵ [Deca sa smetnjama u razvoju u rezidencijalnim ustanovama u Srbiji](#) – UNICEF, 2021.

⁶ [Zaboravljena deca Srbije](#) - Inicijativa za prava osoba sa mentalnim invaliditetom MDRI-S, 2021.

6.3. Klimatske promene i uticaj na decu

Klimatske promene predstavljaju sveobuhvatan izazov za decu u Srbiji, koja su među najranjivijim grupama pogođenim posledicama zagađenja vazduha i vode, ekstremnih vremenskih nepogoda i degradacije životne sredine. Trenutni zakonodavni i strateški okviri ne prepoznaju dovoljno specifične potrebe i rizike s kojima se deca suočavaju. Iako Srbija ima Plan prilagođavanja izmenjenim klimatskim uslovima, on ne uključuje analizu uticaja na decu niti predviđa mere koje bi mogle da ublaže njihov negativni uticaj.

Deca su često izložena zagađenju vazduha, neadekvatnoj vodosnabdevenosti i ekstremnim vremenskim uslovima, što utiče na njihovo zdravlje, obrazovanje i opšti kvalitet života. Ovi izazovi dodatno produbljuju nejednakosti u siromašnijim zajednicama gde su osnovni resursi, poput čiste vode, zdrave hrane i pristojne infrastrukture, teško dostupni. Takvi uslovi značajno narušavaju kvalitet života dece, povećavajući nivo „eko-anksioznosti“ među mladima – sve prisutnijeg problema koji utiče na njihovu emocionalnu dobrobit⁷.

Deca, uprkos svojoj prepoznatoj osetljivosti na klimatske i ekološke rizike, nisu postavljena dovoljno visoko na listi prioriteta u programima i planiranju u oblasti klime i životne sredine. Pored toga što su direktno pogođeni, deca su isključena iz procesa donošenja odluka o pitanjima koja oblikuju njihovu budućnost. Čak 99% mladih nikada nije učestvovalo u javnim debatama o održivom razvoju i zaštiti životne sredine⁸.

Izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije za 2024. godinu⁹ ističe napredak zemlje u usvajanju ključnih dokumenata, kao što su Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove i Integrirani nacionalni energetska i klimatski plan Srbije za period do 2030. godine sa projekcijama do 2050. Iako je Srbija postigla napredak u upravljanju otpadom i kontroli industrijskog zagađenja, u izveštaju se navodi da je potrebno sprovesti reforme u zaštiti vazduha i uskladiti zakonodavnu regulativu o životnoj sredini sa standardima EU. Izveštaj takođe naglašava važnost javnog učešća u vezi sa pitanjima životne sredine i poziva na nastavak napora da se ispune nacionalne i međunarodne obaveze u vezi sa klimatskim promenama i održivim razvojem.

⁷ Istraživanje o stavovima dece i mladih o zaštiti životne sredine: "Moje pravo na budućnost"- Prijatelji dece Srbije, 2024.

⁸ Situaciona analiza prava i položaja dece i adolescenata, UNICEF 2024. Napomena: navedeni izvod se zasniva na nacrtu Situacione analize čije objavljivanje se očekuje početkom 2025.

⁹ [Serbia 2024 Report](#) - European Commission, 2024.

Preporuke MODS-a za unapređenje položaja dece u kontekstu klimatskih promena uključuju uspostavljanje sistema redovnog praćenja zdravlja dece u najugroženijim područjima kroz saradnju sa zdravstvenim institucijama, kao i razvoj lokalnih akcionih planova za prilagođavanje klimatskim promenama s fokusom na zaštitu dece. Takođe, neophodno je smanjenje nejednakosti u pristupu osnovnim resursima i unapređenje infrastrukture, poput obezbeđivanja čiste pijaće vode, bolje higijene i sanitacije u zajednicama pogođenim izmenjenim klimatskim uslovima. Ključna preporuka je i uključivanje dece i mladih u procese donošenja odluka u vezi sa zaštitom životne sredine, dok nacionalne strategije o klimatskim promenama treba da sadrže specifične odredbe za zaštitu prava deteta. Na kraju, potrebno je obezbediti finansijsku podršku za projekte koji unapređuju zdravlje i zaštitu dece od posledica klimatskih promena.

Da bi se deca zaštitila, neophodno je razviti politike i programe koji će uključivati njihove specifične potrebe u oblasti zaštite životne sredine. To podrazumeva unapređenje zakona o kvalitetu vazduha, vodi i upravljanju otpadom, ali i povećanje ulaganja u obrazovne programe o klimatskim promenama. Takođe, participacija dece i mladih u donošenju odluka o ekološkim pitanjima može doprineti stvaranju efektivnijih i dugotrajnijih rešenja.

6.4. Participacija dece

Participacija dece u donošenju odluka je od suštinskog značaja za unapređenje njihovih prava i osiguranje da se njihovi glasovi čuju u vezi sa pitanjima koja ih direktno pogađaju. Trenutno, deca u Srbiji imaju ograničene prilike da učestvuju u javnim diskusijama i procesima donošenja odluka¹⁰. Iako postoje strukture poput Panela mladih Zaštitnika građana, njihova uloga u oblikovanju politika ostaje zanemarljiva.

Među značajnim primerima participacije dece na nivou državnih institucija jeste upravo Panel mladih Zaštitnika građana, koji okuplja 30 mladih uzrasta od 13 do 17 godina i omogućava im da izraze svoje mišljenje o važnim pitanjima. Još jedan značajan primer je participacija dece u procesu izrade Strategije za prevenciju i zaštitu dece od nasilja, gde su deca kroz javne rasprave podelila svoje perspektive i doprinela kreiranju efikasnijih rešenja. Takođe, njihovi stavovi i zapažanja bili su uzeti u obzir na sednicama Saveta za prava deteta Vlade Republike Srbije. Ovi primeri pokazuju potencijal, ali su i dalje sporadični.

¹⁰ [Children's Realities in Europe: Progress & Gaps - Eurochild 2024 flagship report on children in need across Europe - Eurochild, 2024.](#)

Participacija dece nije dovoljno integrisana u praksu državnih organa i javnih službi, posebno u procesima koji direktno utiču na ostvarivanje njihovih prava. UNICEF U-Report istraživanje je pokazalo da više od polovine mladih (57%) nikada nije učestvovalo u procesima donošenja odluka¹¹. Sistematsko razvijanje i širenje ovakvih inicijativa od presudnog je značaja kako bi pravo dece na participaciju postalo deo svakodnevne prakse.

Glavne prepreke za efikasnu participaciju uključuju nedostatak informisanosti među decom i odraslima o postojećim mehanizmima, tradicionalne stavove koji ne vide decu kao aktivne učesnike i ograničene resurse za inicijative koje podstiču participaciju. Da bi se ovo prevazišlo, potrebno je razviti sveobuhvatan pristup koji uključuje edukaciju dece i roditelja o njihovim pravima i mogućnostima participacije, kao i jačanje institucionalnih mehanizama za uključivanje dece u donošenje odluka.

Institucije bi trebalo da obezbede sigurno i podržavajuće okruženje u kojem deca mogu slobodno izražavati svoje mišljenje. Programi koji edukuju decu o njihovim pravima i mogućnostima učešća ključni su za izgradnju njihovih kapaciteta. Analiza Užičkog centra za prava deteta ukazuje da je participacija dece, kako u osnovnim tako i u srednjim školama na niskom nivou¹². Srbija bi trebalo da uloži napore u izgradnju kapaciteta za participaciju dece kroz školske programe, lokalne inicijative i nacionalne strategije koje prepoznaju decu kao aktivne učesnike u društvu.

Posebna pažnja mora se posvetiti uključivanju dece u donošenje strategija, poput predstojeće strategije za socijalnu zaštitu, i drugim važnim oblastima od interesa za njih. Deca donose jedinstvene perspektive i ideje koje mogu doprineti kreiranju efikasnijih i održivih rešenja. Srbija bi trebalo da unapredi kapacitete institucija da podstiču participaciju dece i osigura da glasovi mladih budu integralni deo procesa donošenja odluka. Ovo uključuje ne samo formalne konsultacije, već i kontinuirano uključivanje dece u evaluaciju i praćenje sprovođenja politika.

Jedan od važnih alata i pristupa za podsticanje participacije dece predstavlja proces procene uticaja propisa na prava deteta (Child Rights Impact Assessment - CRIA) koji bi trebalo da bude obavezan na svim nivoima.

CRIA (Procena uticaja na prava deteta) je alat koji se koristi za procenu kako politika, programi, mere i projekti utiču na prava dece. Njegov domet obuhvata kako lokalni tako

¹¹ <https://serbia.ureport.in/opinion/2846/>

¹² Analiza javne politike sa preporukama za njeno unapređenje – participacija, građanska i politička prava u obrazovanju - Užički centar za prava deteta, 2020.

i regionalni, nacionalni i međunarodni nivo, omogućavajući da principi prava deteta i odredbe Konvencije UN o pravima deteta (UNCRC) postanu integralni deo planiranja i donošenja odluka. CRIA identifikuje potencijalne pozitivne i negativne posledice različitih inicijativa na decu i omogućava bolje upravljanje resursima kako bi se osigurali najbolji ishodi za njihovu dobrobit i razvoj.

CRIA pristup podrazumeva smislenu participaciju i angažovanje dece i mladih kroz sve faze procesa. To uključuje uspostavljanje struktura koje omogućavaju njihovo učešće, kao i mehanizme za povratne informacije i evaluaciju kako bi se osiguralo da njihov glas bude uvažen i integrisan u rešenja.

6.5. Nasilje nad decom

Nasilje prema deci u Srbiji je široko rasprostranjeno i javlja se u različitim oblicima, uključujući direktno fizičko, psihološko, seksualno nasilje i zanemarivanje. Takođe, prisutni su kompleksni oblici strukturnog nasilja, kao što su dečiji brak, dečiji rad, druge vrste eksploatacije i socijalna isključenost¹³. Mnogi oblici nasilja, poput fizičkog, emocionalnog i seksualnog zlostavljanja, često ne prijavljuju ili se neadekvatno rešavaju. Porodično nasilje je posebno zabrinjavajuće, jer deca često nemaju efikasan mehanizam za prijavljivanje ili podršku nakon što dožive nasilje. Većina roditelja (63%) navela je da su barem jednom tokom detetovog života primenili neki oblik fizičke agresije kao metod disciplinovanja¹⁴. Nedavni izveštaj Centra za integraciju mladih je pokazao da je 68,5% ispitanika doživelo četiri ili više traumatičnih događaja tokom svog detinjstva, dok ih je u opštoj populaciji 41%¹⁵. Vršnjačko nasilje, uključujući fizičke napade i digitalno nasilje, sve je češće među decom, što ukazuje na potrebu za većim fokusom na prevenciju i obrazovne programe.

Mehanizmi zaštite dece od nasilja, iako postoje, nisu dovoljno efikasni. Opšti protokol za zaštitu dece od nasilja, usvojen 2022. godine, nije dosledno implementiran, a posebni protokoli ministarstava još uvek nisu usklađeni sa njim. Tokom 2024. godine Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja donelo je Posebni protokol za zaštitu dece od nasilja u oblasti socijalne zaštite. Nedostatak jasno definisanih odgovornosti između institucija, kao i ograničeni resursi i kapaciteti za

¹³ [Nasilje prema deci u Srbiji: determinante, faktori i intervencije - Nacionalni izveštaj - UNICEF, 2017.](#)

¹⁴ [Istraživanje primene vaspitne discipline nad decom u porodici u Srbiji - Institut za psihologiju, 2020.](#)

¹⁵ [Istraživanje nepovoljnih životnih iskustava u detinjstvu kod stanovnika neformalnih naselja - Centar za integraciju mladih, 2024.](#)

pružanje adekvatne podrške, dodatno otežavaju borbu protiv nasilja. Nacionalna strategija za prevenciju nasilja nad decom za period 2020–2023 istekla je bez značajnih rezultata, a nije razvijena nova strategija koja bi pružila smernice za dalje delovanje.

Poseban problem predstavlja nasilje u školama, koje se ogleda kroz fizičke sukobe, verbalne napade i diskriminaciju. Nedavni tragični događaji, poput masovne pucnjave u školi „Vladislav Ribnikar“ u maju 2023. godine, ukazali su na hitnu potrebu za jačanjem psiho-socijalne podrške i podsticanjem promena koje školu vide kao okruženje u kome bi nastavnici bili usmereni na rad sa decom koji uključuje razvijanje empatije i solidarnosti. Školske ustanove nemaju dovoljno psihologa i pedagoga, što otežava pravovremeno prepoznavanje i adekvatan odgovor na probleme nasilja među učenicima.

Prevencija nasilja zahteva sveobuhvatan i multisektorski pristup koji uključuje edukaciju roditelja, nastavnika i dece, fokus na unapređenje odnosa u školi između dece i nastavnika, razvijanje i podržavanje empatije i solidarnosti i bolju koordinaciju između relevantnih institucija. Potrebno je više ulagati u programe koji podstiču nenasilno rešavanje konflikata i promociju pozitivnog roditeljstva. Takođe, razvijanje strateškog i sistemskog pristupa za prevenciju nasilja nad decom i povećanje transparentnosti u njenom sprovođenju ključni su za smanjenje svih oblika nasilja i zaštitu prava dece u Srbiji.

6.6. Usklađivanje sa EU standardima

Srbija je na putu ka članstvu u Evropskoj uniji, ali usklađivanje zakonodavstva sa EU standardima u oblasti prava deteta još uvek zaostaje. Jedna od preporuka MODS-a je usklađivanje domaćih zakona sa EU Direktivom o borbi protiv seksualnog zlostavljanja i eksploatacije dece. Trenutni pravni okvir ne pruža adekvatnu zaštitu dece od ovih oblika nasilja, dok mere za prevenciju i podršku žrtvama ostaju fragmentisane.

Dodatno, Srbija mora uvesti standarde EU u oblasti zaštite dece na internetu. Iako postoje inicijative poput Nacionalnog kontaktnog centra za bezbednost dece na internetu, zakonodavstvo još uvek nije u potpunosti usklađeno sa EU regulativama o digitalnoj bezbednosti. Većina dece koristi internet svakodnevno, ali im nedostaje digitalna pismenost da bi se zaštitili od opasnosti poput digitalnog nasilja, eksploatacije i neprimerenog sadržaja.

7. SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA DECE

7.1. Analiza siromaštva i socijalne isključenosti

Deca u Srbiji suočavaju se sa značajnim rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti, s obzirom na to da je u 2022. godini stopa rizika od siromaštva i socijalne isključenosti dece ispod 18 godina iznosila 28%, a 2023. je 25,7% prema podacima Republičkog zavoda za statistiku¹⁶, pri čemu su najugroženija deca iz romskih zajednica, ruralnih sredina, porodica sa niskim obrazovnim statusom roditelja, i deca sa smetnjama u razvoju i invaliditetom.

U 2023. godini stopa rizika od siromaštva iznosila je 19,9%, i u odnosu na 2022. godinu niža je za 0,3 procentna poena. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosila je 27,2%, i u odnosu na 2022. godinu niža je za 1,8 procentnih poena. Iako su stope niže, i dalje su iznad proseka EU gde stopa rizika od siromaštva iznosi 16,2%, a 21,4% stanovništva je u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti. Stopa siromaštva dece u 2023. godini iznosila je 19,5%, dok je poređenja radi u Sloveniji iznosila 10,0%, a u Češkoj 11,6%. Stopa materijalne deprivacije dece u Srbiji iznosi 23,0%, što je značajno iznad EU-27 proseka koji iznosi 9,0%¹⁷.

Nedostatak pristupa obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i socijalnim uslugama produbljuje njihovu socijalnu isključenost. Posebno zabrinjava činjenica da siromaštvo nije prepoznato kao prioritet u javnim politikama, što pokazuje potrebu za većim ulaganjima u programe socijalne zaštite, kao što su novčane pomoći i usluge podrške porodicama.

Deca iz porodica u riziku od razdvajanja i deca u alternativnoj zaštiti suočavaju se sa ozbiljnim nedostatkom podrške i resursa, dok deca iz ruralnih sredina imaju ograničen pristup obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti i internetu, što dodatno produbljuje njihovu izolaciju i socijalnu isključenost. Takođe, porodice u ruralnim područjima često zavise od poljoprivrede, što ih čini dodatno ranjivim na ekonomske krize i prirodne nepogode. Deca iz romskih zajednica suočavaju se sa višestrukim oblicima diskriminacije, lošim uslovima stanovanja i ograničenim pristupom vodi i struji. Uprkos uključivanju u

¹⁶ Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti prema starosti i polu (prema cilju EU 2030) - Republički zavod za statistiku, 2024.

¹⁷ Deca u sistemu socijalne zaštite 2023. – Republički zavod za socijalnu zaštitu, 2024.

obrazovni sistem, visoke stope napuštanja škole ostaju problem zbog siromaštva, nedostatka podrške i predrasuda. Deca sa invaliditetom često se suočavaju s dodatnim barijerama u pristupu osnovnim uslugama. Takođe, deca iz višečlanih porodica čiji roditelji imaju nizak nivo obrazovanja ili su nezaposleni, deca bez roditeljskog staranja, deca u uličnoj situaciji, kao i deca izbeglice i migranti, nalaze se među najranjivijim grupama.

Kako bi se smanjilo siromaštvo i socijalna isključenost dece, neophodno je uvesti programe rane intervencije i usluge u zajednici. Dugoročna rešenja podrazumevaju značajno povećanje ulaganja u oblasti obrazovanja i ranog razvoja. Pобољшanje pristupa zdravstvenim i psihološkim uslugama i jačanje socijalne zaštite kroz programe podrške porodicama ključni su za unapređenje njihovog blagostanja.

7.2. Program ekonomskih reformi i uticaj na decu

Detaljna analiza¹⁸ Programa ekonomskih reformi (ERP) 2024–2026 ukazala je na značajan nedostatak adekvatnih mera za poboljšanje položaja najsiromašnijih i najugroženijih kategorija stanovništva. ERP kao najvažniji strateški dokument Republike Srbije u ekonomskom dijalogu sa Evropskom komisijom i državama članicama Evropske unije, ima ključnu ulogu u unapređenju ekonomskog upravljanja tokom procesa pristupanja EU. Međutim, preporuke iz prethodnih godina, poput povećanja adekvatnosti beneficija za porodice sa decom, ostale su delimično ili potpuno neimplementirane.

U Zajedničkim zaključcima ekonomskog i finansijskog dijaloga EU i Zapadnog Balkana (ECOFIN)¹⁹ iz maja 2023. godine, ponovo je naglašena potreba za značajnim povećanjem adekvatnosti finansijske socijalne pomoći (FSP) za porodice sa decom. Umesto suštinskih promena, Srbija se fokusirala na uvođenje registra „Socijalna karta“, dok su povećanja novčane socijalne pomoći bila minimalna i nedovoljna da zadovolje osnovne životne potrebe. Na primer, socijalna pomoć za pojedinca 2022. godine iznosila je svega 9.580 dinara (oko 80 evra), uz povećanje od samo četiri evra u odnosu na prethodni period.

¹⁸ MODS analiza PROGRAM EKONOMSKIH REFORMI (ERP) 2024-2026 - MODS, 2024.

¹⁹ Joint Conclusions of the Economic and Financial Dialogue between the EU and the Western Balkans and Turkey - Council of the European Union, 2023.

Implementacija registra „Socijalna karta“, iako korisna za administrativnu efikasnost, pokazala se problematičnom, jer su mnogi korisnici izgubili prava na socijalnu pomoć. Prvi rezultati pokazuju da je tokom 2022. broj korisnika socijalne pomoći smanjen za više od 21.000, što ukazuje na sistemske probleme koji dodatno ugrožavaju najranjivije porodice.

Prema izveštaju (Program ekonomskih reformi 2024)²⁰, broj korisnika koji ostvaruju pravo na novčanu socijalnu pomoć smanjen je za nešto više od 21.000 u 2022. godini, što predstavlja pad od 10,5% u odnosu na 2021. godinu. Ovaj trend ukazuje na značajne probleme u implementaciji sistema socijalne zaštite i izaziva zabrinutost u vezi sa efektima Zakona o socijalnoj karti.

Izjava da je potrebno sačekati efekte primene Zakona o socijalnoj karti kao preduslova za povećanje novčane socijalne pomoći može se smatrati izgovorom za odlaganje rešavanja akutnih socijalnih problema. U kontekstu rastućih ekonomskih izazova, ovakvo čekanje se doživljava kao neadekvatno i neprihvatljivo, posebno za najugroženije porodice kojima je hitno potrebna podrška.

Povezivanje eventualnih ušteda sa povećanjem socijalne pomoći implicira da će smanjenje troškova automatski poboljšati uslove za najsiromašnije slojeve društva. Ovakva pretpostavka je kontradiktorna, naročito ako se uštede ostvaruju smanjenjem prava i usluga koje podržavaju najranjivije kategorije. Ovo dodatno dovodi u pitanje vrednosne prioritete države u pogledu socijalne zaštite.

7.3. Preporuke za unapređenje socijalne zaštite

Garancije za svako dete – Osigurati osnovne uslove koji garantuju jednaka prava i podršku svakom detetu:

1. Pristojne i adekvatne uslove za stanovanje;
2. Kvalitetno obrazovanje;
3. Zaštitu od svakog vida nasilja i iskorišćavanja;
4. Kvalitetnu i dostupnu zdravstvenu zaštitu i životnu sredinu;
5. Punu podršku za život i ostanak u porodici koja je bezbedno i podržavajuće mesto, sa ciljem obezbeđivanja jednakih uslova za svako dete.

²⁰ Program ekonomskih reformi za period od 2024. do 2026. godine

POVEĆANJE RASHODA ZA SOCIJALNU ZAŠTITU

- **Socijalna zaštita:** Rashodi za socijalnu zaštitu u Srbiji (14,11% BDP-a u 2019. godini) značajno su niži od proseka EU (27,8%)²¹. Potrebno je povećati izdvajanja kako bi se adekvatno odgovorilo na potrebe najugroženijih.
- **Rashodi za socijalnu pomoć** – Rashodi za socijalnu pomoć iznose 2.7% BDP-a u 2022. godini²² (2,9% BDP-a u 2020, a 3,1% u 2019.godini), što je nedovoljno da bi se sistematičnije usmerili na korisnike kojima je pomoć najpotrebnija.
- **Novčana socijalna pomoć (NSP):** NSP, kao osnovnim programom zaštite siromašnih u Republici Srbiji, obuhvaćeno je samo 3,5% stanovništva, što predstavlja nizak procenat u odnosu na procenat stanovništva koji se suočava sa uskraćivanjem osnovnih potreba (7,1 %) ²³. Broj korisnika koji ostvaruju pravo na novčanu socijalnu pomoć smanjen je za nešto više od 21 hiljade u 2022. (182.773142) ili 10,5% u odnosu na 2021. godinu²⁴.
- **Dečiji dodatak:** Broj korisnika se kontinuirano smanjuje, a izdvajanja nisu usklađena sa troškovima života. Potrebno je redefinisati politiku dečijeg dodatka i proširiti obuhvat na decu iz višečlanih porodica i ugroženih grupa.

Strategija razvoja socijalne zaštite

- Izraditi **Strategiju razvoja socijalne zaštite** kroz transparentan proces, uz poseban fokus na finansiranje usluga na lokalnom nivou i stimulisanje lokalnih samouprava da aktivnije učestvuju u pružanju podrške.

Izmene Zakona o socijalnoj zaštiti

Izmene treba da se kreću u smeru **obezbeđivanja adekvatne finansijske i materijalne pomoći** koja neće biti uslovljavana na način koji ugrožava prava i dostojanstvo građana i koji vodi ka njihovoj eksploataciji i zloupotrebi; razvoju i

²¹ Pregled javnih rashoda za socijalnu pomoć u Srbiji, Svetska banka, 2022.

²² Program ekonomskih reformi za period od 2024. do 2026. godine

²³ Pregled javnih rashoda za socijalnu pomoć u Srbiji, Svetska banka, 2022.

²⁴ Program ekonomskih reformi za period od 2024. do 2026. godine

finansiranju usluga socijalne zaštite koje će podržati nezavisnost i samostalnost najranjivijih društvenih grupa, i dece, i obezbediti dugoročnu brigu o deci sa teškoćama u razvoju u vaninstitucionalnom okruženju.

Pored izmena Zakona o socijalnoj zaštiti treba raditi i na izmenama starih i definisanju novih podzakonskih akata kojima se regulišu posebne oblasti socijalne zaštite i kojima bi se povećao obuhvat i adekvatnost usluga socijalne zaštite (npr. Pravilnik o minimalnim standardima za pružanje savetodavno-terapijskih usluga; Izmene Pravilnika o licenciranju pružalaca usluga).

Potrebno je **izostaviti vremensko ograničenje za primanje novčane socijalne pomoći (NSP)** – po kome je predviđeno da pojedincu koji je sposoban za rad, odnosno porodici u kojoj je većina članova sposobna za rad, pripada novčana socijalna pomoć u trajanju do devet meseci u toku kalendarske godine. Prekid u pružanju novčane socijalne pomoći pojedince ostavlja u riziku od zapadanja u dublje siromaštvo i može uticati na veću prisutnost neformalnog rada, odnosno „rada na crno“.

Pojednostaviti postupak za ostvarivanje prava – Pravo na različite vrste materijalne podrške ostvaruje se radi obezbeđenja egzistencijalnog minimuma i podrške socijalnoj uključenosti korisnika. Zakon o socijalnoj zaštiti treba da bude usaglašen sa Zakonom o opštem upravnom postupku po kome je organ dužan da po službenoj dužnosti, u skladu sa zakonom, vrši uvid u podatke o činjenicama neophodnim za odlučivanje o kojima se vodi službena evidencija, da ih pribavlja i obrađuje. U skladu sa tim i Centar za socijalni rad bi trebalo da bude dužan, da prilikom odlučivanja o pravu na materijalnu i finansijsku podršku, po službenoj dužnosti izvrši uvid, pribavi i obradi podatke iz dostupnih evidencija. Na taj način će se za korisnike pojednostaviti postupak za ostvarivanje prava i smanjiti rizik da lica koja nisu u mogućnosti da obezbede egzistencijalni minimum ne mogu da ostvare pravo na socijalnu zaštitu zbog komplikovane administrativne procedure.

Deinstitucionalizacija

1. **Zabrana institucionalizacije dece:** Prioritetno razvijati usluge podrške koje će prvenstveno podržati porodicu i prevenirati izdvajanje dece iz porodice, a ukoliko do izdvajanja dođe obezbediti najprikladniji oblik brige za svako dete u skladu sa principima nužnosti i prikladnosti Smernica UN za alternativno staranje.

2. **Preusmeriti sredstva ka zajednici:** Umesto ulaganja u institucije, sredstva treba preusmeriti na unapređenje stručne i finansijske podrške porodici, razvoju specijalizovanog hraniteljstva i pristupačnost opštih usluga u zajednici deci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.
3. **Plan zatvaranja institucija:** Usvojiti plan za zatvaranje svih ustanova za decu u narednih pet godina i preusmeriti resurse ka održivim lokalnim službama podrške. Potrebno je bez odlaganja izraditi planove za zatvaranje ustanova i preusmeravanje kadrovskih i materijalnih kapaciteta ka razvoju održivih službi podrške za porodice, uz aktivno učešće organizacija koje zastupaju njihove interese.
4. **Pružiti adekvatnu stručnu i finansijsku podršku porodicama kako bi se sprečilo razdvajanje i institucionalizacija dece na osnovu invaliditeta deteta ili roditelja** – Programe treba kreirati tako da pomognu porodicama koje se nalaze pod najvećim rizikom, uključujući porodice dece sa smetnjama u razvoju, samohrane majke i decu koja žive u siromaštvu. Posebno je važno rešiti pitanje prelaznog finansiranja usluga u zajednici sa centralnog nivoa dok se ne stvore uslovi da lokalne samouprave obezbede njihov dalji razvoj i održivost.

Namenski transferi i podrška porodicama

- Unaprediti mehanizme namenskih transfera, uključujući obavezna sredstva za podršku porodicama sa decom, i obezbediti prelazno finansiranje usluga dok lokalne samouprave ne preuzmu njihovu održivost.

7.4. MODS inicijativa Garancije za svako dete

MODS inicijativa Garancije za svako dete podrazumeva:

1. Pristojne i adekvatne uslove za stanovanje

Neophodno je da svako dete ostvaruje svoje pravo na bezbedno i adekvatno stanovanje jer je to, između ostalog jedan od najznačajnijih faktora koji doprinose neometanom rastu i razvoju deteta i kao takav predstavlja vitalan element u ostvarivanju apsolutne dobrobiti deteta.

Kako bi se ovo ostvarilo potrebno je ispunjavanje osnovnih materijalnih i nematerijalnih uslova – adekvatni prostor i privatnost, fizička pristupačnost, bezbednost, sigurnost stanarskog statusa (zakupa), strukturnu stabilnost i trajnost, adekvatno osvetljenje, grejanje i ventilacija, adekvatna infrastruktura (snabdevanje vodom, sanitarije i odvod otpadnih voda), odgovarajući kvalitet životne sredine i činilaca važnih za zdravlje (kvalitet vazduha, zemljišta i tekuće vode), urbanističku prilagođenost lokacije ostalim potrebama (obrazovanje, zdravlje, zaposlenje, socijalne aktivnosti).

2. Kvalitetno obrazovanje

Među najvažnijim aspektima povećanja kvaliteta obrazovanja i vaspitanja nalazi se proces inoviranja i unapređenja planova i programa nastave i učenja i očekivanih ishoda obrazovanja. Proteklih godina je u ovom segmentima bilo značajnih razvojnih aktivnosti u douniverzitetskom obrazovanju. Glavne mere propisane su u Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja (ZOSOV). Ovaj zakon daje osnov da budući programi budu orijentisani na ishode i kompetencije, a manje na sadržaje kao što je to bilo do sada. Po prvi put od donošenja Evropskog okvira (2006) ključne kompetencije za celoživotno učenje su se našle u ZOSOV-u (član 11.), kao i opšte međupredmetne kompetencije (član 12.). Takođe, neophodno je unapređenje dostupnosti obrazovanja i pružanje podrške svakom detetu i porodici, u skladu sa potrebama, u saradnji institucija obrazovanja, zdravstvene, socijalne zaštite i civilnog društva.

3. Zaštitu od svakog vida nasilja i iskorišćavanja

Nasilje nad decom je globalni fenomen. Dešava se u svim zemljama, društvima i različitim okruženjima. Može se javiti u različitim oblicima, kao fizičko, seksualno, digitalno, emocionalno zlostavljanje ili zanemarivanje. Deca mogu da budu izložena seksualnom iskorišćavanju i zlostavljanju, nasilju i zanemarivanju u porodicama, zajednicama, institucijama, organizacijama, na privatnim i javnim mestima i u raznim okolnostima. Osobe koje vrše nasilje nad decom mogu biti iz različitih sredina i različitog nivoa bliskosti sa detetom, uključujući i profesionalce koji su angažovani na poslovima pomoći i podrške deci.

Imajući ovo u vidu, jedan od ključnih prioriteta svih koji na bilo koji način dolaze u kontakt sa decom jeste očuvanje njihove bezbednosti i stvaranje podržavajućeg okruženja u kojem su deca zaštićena od bilo kog oblika nasilja.

4. Kvalitetnu i dostupnu zdravstvenu zaštitu i životnu sredinu

Obezbeđenje blagovremene zdravstvene zaštite i zdravih uslova života najvišeg mogućeg standarda, kao i dostupnost zdravstvenih usluga u primarnoj, ali i sekundarnoj i tercijarnoj zdravstvenoj zaštiti za svako dete na teritoriji Republike Srbije, čine osnov za razvoj našeg društva u celini, ali i ostvarivanje punog potencijala za razvoj svakog deteta.

Putem različitih istraživanja, ali i saradnje sa drugim mrežama i organizacijama u regionu i Evropi, MODS može značajno doprineti kreiranju i sprovođenju kvalitetnijih preventivnih i zdravstvenih programa intervencije za populaciju do 18 godina. Takođe, putem mreže se ostvaruje širenje znanja i razvoj inovativnih pristupa i praksi u zdravstvenom radu sa decom i roditeljima (a naročito dece iz ranjivih grupa – deca sa invaliditetom, Romska deca, deca koja su žrtve porodičnog nasilja), kao i promocija javnog zdravlja - mentalnog zdravlja i higijene, te zdravih načina života kod dece, koje pored ishrane i fizičke aktivnosti podrazumeva i zdrave potrošačke navike.

Pravo deteta na zdravu životnu sredinu posebno je naglasiti jer se deca često izostavljaju iz politika i aktivnosti usmerenih na sprečavanje klimatskih promena i degradacije životne sredine. Deca i mladi imaju izraženu svest o važnosti zaštite životne sredine, negativnim uticajima zagađenja životne sredine i uspostavljanju

održivog društva²⁵. Međutim, u ovom trenutku postoji niz izazova koji dovode u pitanje ostvarivanje prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji. Jedan od osnovnih izazova predstavlja ozbiljan nivo zagađenja životne sredine u brojnim mestima u kojima žive deca i mladi, a kao najčešći izvori zagađenja ističu se neadekvatno upravljanje otpadom, zagađenje vazduha, zagađenje vode, zagađenje hrane i uništavanje biodiverziteta. Uzroci ovih problema nalaze se u nedovoljno razvijenom zakonodavnom i strateškom okviru i neefikasnoj primeni do sada usvojenih propisa i politika. Ovo je tematski relevantno pitanje, jer da bi deca ostvarila bilo koje drugo zagarantovano pravo, najpre je potrebno obezbediti upravo sigurno, čisto, zdravo i održivo okruženje u kome odrastaju i na čije stanje svojim činjenjem/nečinjenjem značajno utiču.

5. Punu podršku za život i ostanak u porodici koja je bezbedno i podržavajuće mesto

Smernice UN za alternativno staranje o deci prepoznaju da je porodica koja pruža negu, zaštitu i atmosferu ispunjenu ljubavlju idealno okruženje za odrastanje deteta, kako bi ono ostvarilo svoj pun potencijal. Kada je to potrebno, porodicama treba pružiti podršku u ostvarivanju ove uloge, i treba ih uputiti na sistem usluga u zajednici koji je usmeren ka potrebama deteta i porodice.

Porodica je jedini prirodan kontekst za zaštitu i pravilan rast i razvoj deteta. Dete ne bi trebalo nikada biti odvojeno od svoje porodice i smešteno u instituciju. Pa ipak, to se dešava. Mora se voditi računa da se za dete organizuje alternativno zbrinjavanje tek kada su uloženi, ali nisu uspeali, svi naponi da se razdvajanje porodice predupredi, i kada je izdvajanje evidentno u najboljem interesu zdravlja, dobrobiti, razvoja i/ili bezbednosti deteta. Takođe, važno je da se odmah preduzimaju i sve mere za što brži povratak deteta u porodicu.

Kada je izdvajanje deteta iz porodice neophodno, trebalo bi da postoje različite opcije koje isključuju smeštaj u instituciju. Institucionalna zaštita je štetna za svako dete bez izuzetka. Boravak u institucijama može uticati na fizički, socijalni, kognitivni i emocionalni razvoj dece sa razarajućim posledicama koje mogu trajati doživotno. Naročito su zabrinjavajući institucionalni uslovi i zaštita za decu sa smetnjama u razvoju i/ili invaliditetom, koji često uključuju široku primenu fizičkog ograničavanja i sedativ

²⁵ [Prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji](#) - Centar za prava deteta, 2021

8. ZAKLJUČAK

Izveštaj za 2024. godinu ukazuje na stanje u oblasti zaštite prava deteta i na izazove koji zahtevaju dodatnu pažnju i koordinisano delovanje svih aktera. Identifikovani problemi, poput visokog rizika od siromaštva među decom, ograničenog pristupa inkluzivnom obrazovanju, nedostatka adekvatne socijalne podrške i neimplementacija ključnih zakona, jasno naglašavaju potrebu za hitnim intervencijama i strateškim planiranjem. Posebno je važno da se usvoji Zakon o pravima deteta i unapredi implementacija već postojećih politika kako bi se obezbedila zaštita i ostvarenje prava svakog deteta u Srbiji.

9. REFERENCE:

- [Program ekonomskih reformi za period od 2024. do 2026. godine](#)
- [MODS analiza Programa ekonomskih reformi \(ERP\) 2024-2026](#)
- [MODS doprinos Izveštaju o napretku Srbije za 2024. godinu](#)
- [Izveštaj Evropske komisije o napretku Srbije za 2024. godinu](#)
- [Politika Vlade Republike Srbije i socio-ekonomska prava dece](#)
- [Children's Realities in Europe: Progress & Gaps - Eurochild 2024 flagship report on children in need across Europe](#)
- [Sažetak Programa prilagođavanja Republike Srbije na izmenjene klimatske uslove 2023—2030](#)
- [Program prilagođavanja na izmenjene klimatske uslove za period 2023. do 2030. godine](#)
- [Odgovor na izmenjene klimatske uslove u Srbiji s aspekta prava deteta – MODS 2024](#)
- [Istraživanje o stavovima dece i mladih o zaštiti životne sredine: "Moje pravo na budućnost"- Prijatelji dece Srbije, 2024.](#)
- [Nasilje prema deci u Srbiji: determinante, faktori i intervencije - Nacionalni izveštaj - UNICEF, 2017.](#)
- [Analiza javne politike sa preporukama za njeno unapređenje – participacija, građanska i politička prava u obrazovanju - Užički centar za prava deteta, 2020.](#)
- [Istraživanje primene vaspitne discipline nad decom u porodici u Srbiji - Institut za psihologiju, 2020.](#)
- [Istraživanje nepovoljnih životnih iskustava u detinjstvu kod stanovnika neformalnih naselja - Centar za integraciju mladih, 2024.](#)
- [Pregled javnih rashoda za socijalnu pomoć u Srbiji, Svetska banka, 2022.](#)
- [Prava deteta na zdravu životnu sredinu u Republici Srbiji - Centar za prava deteta, 2021.](#)

- Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti prema starosti i polu (prema cilju EU 2030) - Republički zavod za statistiku, 2024.
- Deca u sistemu socijalne zaštite 2023. – Republički zavod za socijalnu zaštitu, 2024.
- Nacrt „Situaciona analiza prava i položaja dece i adolescenata“ - UNICEF 2024.
- Akcion plan za sprovođenje Programa Vlade 2023–2026

